

Poznań, 20 stycznia 2020 r.

Prof. dr hab. Maciej Gutowski,
Wydział Prawa i Administracji
UAM w Poznaniu

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ MATEUSZA BLOCHERA

PT.

„PODSTAWOWY RACHUNEK PŁATNICZY I UMOWA PODSTAWOWEGO RACHUNKU PŁATNICZEGO”.

I. UWAGI OGÓLNE

Recenzowana praca stanowi szczegółowe studium problematyki dotyczącej podstawowego rachunku płatniczego oraz umowy podstawowego rachunku płatniczego. Wybór tematu wydaje się trafny zwłaszcza, że problematyka ta nie była dotychczas przedmiotem szerszych opracowań przedstawicieli polskiej doktryny prawa cywilnego i gospodarczego (na pewno zaś nie w ujęciu monograficznym). Po pierwsze, samo zagadnienie umowy, będącej próbą odpowiedzi na istotny problem społeczny jakim jest tzw. wykluczenie bankowe wydaje się być niezwykle doniosłe. Po wtóre, omawiane instytucje są istotne z teoretycznego i praktycznego punktu widzenia. Po trzecie zaś, recenzowana rozprawa jest najbardziej obszernym i szczegółowym opracowaniem na ten temat w piśmiennictwie polskim. Przyczyny te, same w sobie przesądzają o istotnej wartości autorskiej propozycji Doktoranta rozwiązania doniosłego zarówno praktycznie, jak i teoretycznie, a zarazem trudnego problemu naukowego.

Praca oparta jest na przyzwoitej, dość obszernej, choć nie bardzo imponującej bibliografii. Trzeba jednak przyznać, że przynajmniej w zakresie literatury bezpośrednio związanej z przedmiotem dysertacji, dostępna literatura jest dość skąpa i w tym zakresie trudno byłoby czynić Doktorantowi jakiegokolwiek zarzuty. Uwzględnione zostało stanowisko judykatury i doktryny prawa handlowego, a także piśmiennictwo zagraniczne. Doktorant omawiając poszczególne instytucje, nie ucieka od własnej oceny ani od przedstawienia uzasadnienia swoich spostrzeżeń, czego szczególnym wyrazem są przedstawione w końcowej części dysertacji obszerne postulaty *de lege ferenda*.

Autor posłużył się przede wszystkim tradycyjną formalno-dogmatyczną metodą badań. W odniesieniu do prawa polskiego rozprawa koncentruje się głównie na analizie aktów

prawnych, w tym w szczególności przepisów Kodeksu cywilnego oraz Prawa bankowego odnoszących się do umowy rachunku bankowego, przepisów ustawy o usługach płatniczych oraz przepisów dyrektywy PAD. W pracy zawarto również uwagi natury prawo porównawczej, przede wszystkim w zakresie mechanizmów implementacyjnych prawo unijne do porządków prawnych państw członkowskich. Bazę dla rozważań prawo porównawczych stanowią porządki prawne: angielski, francuski i niemiecki. Autor wskazuje również, że w swej analizie sięgnął do metodologii syntetyczno-konstrukcyjnej, na podstawie której przedstawił wnioski płynące z metody analitycznej pozwalającej na pogłębioną, bardziej szczegółową analizę treści obu stosunków zobowiązaniowych. Wydaje się, że właśnie w tej sferze możliwe było podjęcie próby nieco głębszej analizy. Klasyczna analiza cywilistyczna, oparta na charakterystyce praw i obowiązków stron stosunku zobowiązaniowego przedstawiona jest dopiero w rozdziale VII i – choć dokonana poprawnie – pozostawia jednak uczucie pewnego niedosytu. Skala zagadnień związanych z problematyką struktury zobowiązania, praw i obowiązków stron, wykonania zobowiązania, w tym co oznacza „przechowywanie środków pieniężnych” przez bank, znaczenia przymusu kontraktowania, odpowiedzialności za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania jest przeogromna. Wydaje się w konsekwencji, że pogłębienie rozważań mogło dać pole do interesującej analizy konstrukcyjnej w zakresie obowiązków stron, związków między nimi, szerszej analizy problemu odpłatności umowy jako postaci czynności przysparzającej, konsekwencji w płaszczyźnie stosunku zobowiązaniowego, rozliczeń w razie zakończenia stosunku z poszczególnych przyczyn. niesprawiedliwe byłoby jednak czynienie w tym zakresie Doktorantowi zarzutu. Te rozważania oczywiście są w pracy obecne, jednak w mojej ocenie korzystniej byłoby je uczynić osią – centralnym punktem pracy, wyznaczającym kierunek technicznej analizy, od której trudno uciec w przypadku zagadnień tak obszernie normowanych prawem unijnym i prawem bankowym. Uwaga ta ma jednak jedynie charakter polemiczny. Struktura pracy jest bowiem zagadnieniem autorskim, a rolą recenzenta jest przedstawienie również własnej perspektywy. Dodatkowo wspomnieć należy, że – jak wskazuje Doktorant – rolę pomocniczą dla recenzowanej rozprawy doktorskiej odgrywała metoda empiryczna.

Wysoko należy ocenić stronę językową. Praca jest napisana staranną, jasną, czystą polszczyzną, co niestety rzadko się zdarza w opracowaniach prawniczych. Autor nie stara się komplikować zdań, lecz w sposób jasny i czytelny formułuje myśli. Czasami tylko powtarza myśli już wcześniej zaprezentowane, zdradzając tym samym brak zaufania do możliwości percepcyjnych czytelnika. Nie czynię jednak z tego zarzutu, gdyż przyczynia się to do pełniejszego zaprezentowania czytelnikowi uporządkowanych zagadnień, bez konieczności częstych odesłań do myśli wcześniejszych, a zatem traktuję to po prostu jako efekt przyjętej przez Doktoranta konwencji.

II. UWAGI DOTYCZĄCE KONSTRUKCJI PRACY

Recenzowana rozprawa składa się z ośmiu rozdziałów merytorycznych, w końcowym fragmencie pracy zaprezentowano wnioski *de lege ferenda*.

Rozdział I ma charakter wprowadzający do problematyki podstawowego rachunku płatniczego oraz tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego, zaś rozdział VIII zawiera podsumowanie wniosków i wspomniane wcześniej postulaty *de lege ferenda*. W ramach zagadnień wstępnych (rozdział I) zarysowano ekonomiczne i społeczne tło omawianych konstrukcji. Rozważenie gospodarczo-społecznego aspektu dostępu do podstawowego rachunku płatniczego i tzw. podstawowych usług płatniczych Doktorant słusznie uznał za kwestię przedstawiającą istotne znaczenie dla wyjaśnienia celu nowej regulacji. Z tego też względu przybliżenie funkcji ekonomicznej i społecznej powinno stanowić punkt wyjścia do analizy.

Po omówieniu zagadnień wstępnych, w rozdziale II przybliżona została problematyka dostępu do podstawowego rachunku płatniczego w prawie unijnym oraz w prawie angielskim, francuskim i niemieckim. Z uwagi na brak podobnej konstrukcji w dotychczasowym polskim dorobku cywilnoprawnym i co za tym idzie brak krajowego kontekstu historycznego dla omawianej regulacji, w rozprawie przedstawiono genezę i rozwój koncepcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego i tzw. podstawowych usług płatniczych na gruncie prawa unijnego, kończąc na podsumowaniu najważniejszych założeń przyjętych przez prawodawcę europejskiego w dyrektywie PAD. W ramach rozprawy przedstawiono także uwagi porównawcze do rozwiązań wdrożonych w porządkach prawnych Anglii, Francji i Niemiec.

W rozdziale III Doktorant podejmuje próbę ustalenia charakteru prawnego podstawowego rachunku płatniczego i tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego. Z uwagi na znaczne podobieństwa, jakie zachodzą pomiędzy konstrukcją tzw. umowy rachunku podstawowego, a umową rachunku bankowego (czy też – jak to ujmuje Doktorant – „zupełną zależność tej pierwszej od umowy rachunku bankowego”), rozważania w tym zakresie zostały poprzedzone krótkim podsumowaniem najważniejszych zagadnień związanych z rachunkiem bankowym oraz umową rachunku bankowego. Rozdział ten poświęcono również tematyce rachunku płatniczego oraz umowy ramowej w rozumieniu ustawy o usługach płatniczych.

Rozdział IV poświęcony został problematyce (prawa) dostępu do podstawowego rachunku płatniczego oraz do tzw. podstawowych usług płatniczych. Zagadnienia te są nierozłącznie związane z konstrukcją umowy podstawowego rachunku płatniczego i znajdują bezpośrednie przełożenie na charakter i zakres obowiązków dostawców usług płatniczych oraz skorelowanych z nimi uprawnień konsumentów.

W kolejnych rozdziałach (V oraz VI) dokonano analizy elementów konstrukcyjnych tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego, w tym scharakteryzowano strony tej umowy oraz omówiono zasady jej zawierania, zmiany i zakończenia.

Rozdział VII poświęcono „przedmiotowemu zakresowi umowy podstawowego rachunku płatniczego”. W istocie ten rozdział – pod kątem cywilistycznym – wydaje się najbardziej interesujący. Zawiera on analizę praw i obowiązków stron, rozważania na temat kwestii odpłatności oraz problematyki kredytu w podstawowym rachunku płatniczym. Jak wspomniałem, w mojej ocenie z korzyścią dla pracy byłoby zamieszczenie tych rozważań

wcześniej, na pewno przed problematyką zmiany i zakończenia umowy. Wyznaczonym przez Doktoranta zasadniczym celem badawczym rozprawy jest bowiem ustalenie charakteru prawnego podstawowego rachunku płatniczego oraz tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego. Ostateczną ocenę charakteru prawnego – według klasycznej cywilistycznej analizy – warto poprzedzić analizą praw i obowiązków stron stosunku zobowiązaniowego. Wydaje się też, że obszerniejsza analiza pozwoliłaby w pełniejszy sposób przedstawić możliwości erudycyjne Autora. Niemniej jednak, przedstawiona w rozprawie analiza jest kompletna i stanowi wyraz autorskiej koncepcji Doktoranta. Koncepcja ta pozwoliła wyczerpać temat, zrealizować postawione na wstępie cele badawcze i stanowi udaną autorską propozycję rozwiązania doniosłego praktycznie i trudnego problemu naukowego.

III. UWAGI DOTYCZĄCE CELU BADAWCZEGO I ZAKRESU BADAŃ

Jak wspomniano Doktorant jako zasadniczy cel badawczy rozprawy wyznaczył ustalenie charakteru prawnego podstawowego rachunku płatniczego oraz tzw. umowy podstawowego rachunku płatniczego.

Jego realizacja dokonana została na podstawie przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, z uwzględnieniem przepisów KC oraz PB, określających „ogólny” reżim umowy rachunku bankowego oraz przepisów ustawy o usługach płatniczych, które normują stosunki prawne wynikające z objęcia umowy rachunku bankowego regulacją dotyczącą umowy ramowej. Z uwagi na fakt, iż przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, stanowiące środek i jednocześnie skutek implementacji PAD do polskiego porządku prawnego, dokonano analizy relacji pomiędzy tzw. umową podstawowego rachunku płatniczego a umową rachunku bankowego w świetle regulacji ogólnych, a także ustawy o usługach płatniczych.

Rozważania w dysertacji Doktorant przyporządkowuje nadrzędnemu celowi przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, jakim jest ochrona konsumentów oraz przeciwdziałanie problemowi tzw. „wykluczenia bankowego”. Cel ten – definiując zarazem poboczne cele badawcze dysertacji - nadaje zagadnieniu zarazem kontekst społeczny. „Wykluczenie bankowe” to bowiem problem, który nie tylko przekłada się na sposób w jaki konsumenci zarządzają swoimi majątkami, ale także zjawisko pośrednio oddziałujące na jakość ich życia społecznego. Doktorant stwierdza, że na skutek dynamicznego rozwoju usług finansowych, dostęp do rachunku bankowego (lub płatniczego) stał się niejako warunkiem koniecznym do pełnego i nieskrępowanego uczestniczenia w nowoczesnym życiu społecznym. W rozwijającym się społeczeństwie konsumpcyjnym oraz w dobie przyspieszonego rozwoju technologicznego posiadanie rachunku bankowego (płatniczego) zapewnia możliwość uczestniczenia w obrocie towarami i usługami. Niejednokrotnie bowiem dostęp do opieki zdrowotnej, opieki socjalnej, mieszkalnictwa, zatrudnienia czy edukacji także uzależniony jest od możliwości wykonywania podstawowych transakcji płatniczych, w tym m.in. polecenia przelewu czy polecenia zapłaty.

Wnioski te Doktorant buduje na podstawie przedstawionego przez Komisję Europejską dokumentu konsultacyjnego z 2010 r., który już wówczas pozwalał określić przewidywany ogólny kształt rachunku podstawowego. W ocenie Komisji konieczne jest zapewnienie następujących warunków:

- 1) podstawowy rachunek płatniczy powinien być oferowany konsumentom przez dostawców we wszystkich państwach członkowskich,
- 2) z dostępem do rachunku podstawowego powinny wiązać się przystępne koszty,
- 3) rachunek ten z założenia powinien różnić się od standardowych rachunków bankowych (płatniczych) dostępnych w ofertach dostawców,
- 4) należy przyjąć listę funkcjonalności, które byłyby zagwarantowane w ramach dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, przy czym dostęp do kredytu w takim rachunku, różnych mechanizmów oszczędnościowych (w tym emerytalnych) oraz produktów ubezpieczeniowych powinien być wyłączony z zakresu tej usługi,
- 5) należy dążyć do jak najszerzej dostępności nowej usługi – w tym celu warunki dla otwarcia rachunku podstawowego nie powinny dyskryminować konsumentów ze względu na ich narodowość lub miejsce zamieszkania, a możliwość skorzystania z usługi rachunku podstawowego nie powinna być wiązana z innymi produktami finansowymi oferowanymi przez dostawcę usług płatniczych,
- 6) aby zapewnić jednolite podejście do nowej usługi we wszystkich państwach członkowskich, należy przyjąć ogólne ramy regulacyjne na poziomie unijnym, oraz
- 7) należy podjąć wzmożone akcje informacyjne, których celem byłoby uświadomienie konsumentów „wykluczonych bankowo” o przysługującej im możliwości skorzystania z usługi podstawowego rachunku płatniczego.

Doktorant słusznie wskazuje, że dyrektywa PAD, która została opublikowana 28 sierpnia 2014 r. i weszła w życie 17 września tego samego roku, stanowi owoc wieloletnich prac nad rozwojem koncepcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego i tzw. podstawowych usług płatniczych. Przyznaje ona konsumentom legalnie przebywającym w Unii prawo dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. Rozważania w dysertacji prowadzone są z perspektywy tego prawa. Również analiza porównawcza dokonana została przez pryzmat realizacji dostępu konsumenta do usług bankowych – tzw. „prawa do rachunku”. Omówiono obowiązek po stronie Instytucji kredytowej w przedmiocie zawarcia z konsumentem umowy podstawowego rachunku płatniczego, przesłanki odmowy zawarcia oraz uprawnijające instytucję kredytową do wypowiedzenia umowy podstawowego rachunku. Doktorant przedstawia też różnice w regulacjach normatywnych Anglii, Niemiec i Francji w zakresie sposobu unormowania umowy podstawowego rachunku płatniczego oraz implementowania i transponowania regulacji unijnych.

IV. UWAGI SZCZEGÓLWE

Umowę rachunku bankowego Doktorant charakteryzuje w dość podstawowym zakresie wskazując, że jest to umowa konsensualna oraz zobowiązująca. Wskazuje też, że opierając się wyłącznie na treści przepisów regulujących ten typ umowy nazwanej, trudno jest przesądzić, czy ma ona charakter dwustronnie czy jednostronnie zobowiązującej. Taki

charakter umowy Doktorant wywodzi natomiast na podstawie badań empirycznych – jak to ujmie „obserwacji praktyki”. Autor stwierdza też, że umowa rachunku bankowego może mieć przy tym charakter odpłatny, jak i nieodpłatny i jest ponadto umową jednostronnie kwalifikowaną podmiotowo /s. 58/.

Za podstawowe obowiązki banku, w świetle art. 725 KC, Doktorant uważa zobowiązanie banku do dwojakiego rodzaju świadczeń na rzecz posiadacza rachunku. Po pierwsze, do tzw. „przechowywania” środków pieniężnych posiadacza rachunku (na czas oznaczony lub nieoznaczony) oraz, po drugie, do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych. Doktorant przedstawia też inne obowiązki, które wyprowadza w sposób pośredni z art. 725 i 726 KC oraz z innych przepisów Tytułu XX KC lub przepisów innych ustaw. Są to: obowiązek przyjmowania środków pieniężnych na rachunek bankowy prowadzony dla posiadacza, obowiązek informowania posiadacza rachunku o stanie tego rachunku oraz obowiązek zachowania tajemnicy bankowej. Doktorant wskazuje nadto, że umowa rachunku bankowego rodzi także pewne obowiązki po stronie posiadacza rachunku, które jednak z reguły nie mają charakteru świadczenia /s. 58-60/. Doktorant wskazuje też kilka znaczeń „rachunku bankowego”: w aspekcie materialnym – jako stosunek prawny, który powstaje na skutek zawarcia umowy rachunku bankowego; w aspekcie formalnym – jako urządzenie księgowe, które nieodłącznie związane jest z zawarciem takiej umowy /s. 61, 61/. Doktorant opowiada się za koncepcją deklaratoryjnego znaczenia prawnego wpisu na rachunek bankowy oraz uznaje charakter prawny tego wpisu jako czynności technicznej /s. 67/.

Za rachunek płatniczy w rozumieniu UsłPIU Doktorant uznaje taki rachunek, za pomocą którego możliwe jest wykonywanie dowolnego rodzaju transakcji płatniczej /s. 72, 73/. W ocenie Doktoranta „umowa o usługi płatnicze” jest umową nienazwaną, gdyż, po pierwsze, UsłPIU (ani żadna inna ustawa) nie określa ani *essentialia negotii* takiej umowy, ani nawet pożądaną treść takiej umowy, zaś ustawodawca nie zdecydował się na wprowadzenie definicji legalnej umowy o usługi płatnicze, po drugie zaś, treść tzw. umowy o usługę płatniczą jest zmienna w zależności od rodzaju usługi płatniczej, która będzie stanowiła przedmiot takiej umowy /s. 79/. Umowa o usługi płatnicze ma natomiast charakter umowy ramowej /s. 82-87/.

Doktorant wskazuje, że ustawodawca nie zdecydował się na przyjęcie definicji legalnej podstawowego rachunku płatniczego. Przyjmuje, że podstawowy rachunek płatniczy może być zarówno rachunkiem indywidualnym, jak i rachunkiem wspólnym oraz że rachunek ten jest przeznaczony wyłącznie dla konsumentów (art. 59ia ust. 2 UsłPIU). Rachunek ten powinien umożliwiać: 1) dokonywanie wpłat środków pieniężnych na rachunek (art. 59ia ust. 3 pkt 1 UsłPIU), 2) dokonywanie wypłat gotówki z rachunku na terytorium któregośkolwiek państwa członkowskiego, w bankomacie lub w placówce dostawcy prowadzącego ten rachunek, w godzinach pracy tego dostawcy lub poza nimi, lub – na wniosek konsumenta i gdy zostało to określone w zawartej umowie – przy użyciu terminala płatniczego (art. 59ia ust. 3 pkt 2 UsłPIU), oraz 3) wykonywanie na terytorium państw członkowskich transferu środków pieniężnych (w formie polecenia zapłaty, polecenia przelewu, w tym zleceń stałych, oraz przy użyciu karty płatniczej lub podobnego instrumentu płatniczego), w szczególności

w urządzeniach akceptujących instrumenty płatnicze, placówce dostawcy prowadzącego podstawowy rachunek płatniczy lub za pośrednictwem środków elektronicznego dostępu do rachunku (art. 59ia ust. 3 ust. 3 pkt 3 UsłPłU). W przypadku zaś transakcji płatniczych wykonywanych przy użyciu karty płatniczej, podstawowy rachunek płatniczy powinien zapewniać także możliwość dokonywania transakcji płatniczych bez fizycznego wykorzystania karty (tzw. transakcje CNP) oraz możliwość rozliczania przez dostawcę transakcji płatniczych wykonywanych przy użyciu karty płatniczej, powodujących przekroczenie środków zgromadzonych na rachunku, o którym mowa w art. 4 ust. 2 pkt 4 KredyKonsU (art. 59ia ust. 3 pkt 3 *in fine* UsłPłU). Powyższe funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego powinny być zapewnione przez każdego dostawcę /s. 90, 91/. Doktorant wskazuje, że przepis art. 59ia ust. 3 UsłPłU obarczony jest istotną wadą konstrukcyjną. Ustawodawca zawęził bowiem zakres usług, jakie mogą być świadczone przez dostawcę w ramach rachunku podstawowego (określenie „wyłącznie”), co jest niezgodne z funkcją i celem konstrukcji dostępu do podstawowego rachunku płatniczego oraz z dyrektywą PAD. Doktorant stoi na stanowisku, że zgodnie z ustawą o usługach płatniczych, dostawcy prowadzący działalność w Polsce są obowiązani oferować podstawowe rachunki płatnicze jedynie w walucie polskiej /s. 93/. Podstawowy rachunek płatniczy powinien umożliwiać przechowywanie (gromadzenie) środków pieniężnych posiadacza rachunku; jest on zatem sprzężony z rachunkiem bankowym, którego istotą jest gromadzenie środków pieniężnych posiadacza rachunku z obowiązkiem ich zwrotu na każde żądanie (art. 725 w zw. z art. 726 KC) /s. 95/. Doktorant kwalifikuje podstawowy rachunek płatniczy jako typ rachunku płatniczego w rozumieniu art. 2 pkt 25 UsłPłU /s. 96 i n./ oraz jako rachunek bankowy /s. 98, 99/.

Doktorant projektuje definicję, zgodnie z którą podstawowy rachunek płatniczy to typ rachunku płatniczego w rozumieniu art. 2 pkt 25 UsłPłU. Na podstawie zawartej umowy podstawowego rachunku płatniczego jest on otwierany i prowadzony dla jednego lub większej liczby użytkowników będących konsumentami, którym zgodnie z przepisami ustawy o usługach płatniczych przysługuje prawo dostępu do tego rachunku i który jest oferowany w walucie polskiej oraz umożliwia wykonywanie transakcji płatniczych co najmniej w zakresie określonym w przepisach o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, przy czym podstawowym rachunkiem płatniczym może być wyłącznie rachunek bankowy lub rachunek członka spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej /s. 100/. Definicja ta wydaje się trafna.

Doktorant, odwołując się do art. 59if UsłPłU wskazuje, że umowa podstawowego rachunku płatniczego to umowa ramowa, do której mają zastosowanie przepisy działu II rozdziału 3 UsłPłU, zaś jej definicję projektuje w sposób następujący: umowa podstawowego rachunku płatniczego to szczególny typ umowy ramowej w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPłU, która reguluje wykonywanie indywidualnych transakcji płatniczych i która zawiera postanowienia w zakresie prowadzenia podstawowego rachunku płatniczego, przy czym za umowę podstawowego rachunku płatniczego może być uznana wyłącznie umowa rachunku bankowego lub umowa o rachunek prowadzony przez spółdzielczą kasę oszczędnościowo-kredytową /s. 109/.

Doktorant nie w pełni precyzyjnie uznaje, że właściwe ustalenie treści stosunku prawnego łączącego bank prowadzący podstawowy rachunek płatniczy oraz posiadacza tego rachunku będzie wymagało przeprowadzenia trójstopniowej analizy: 1) po pierwsze, dokonania interpretacji ogólnych i podstawowych w tym zakresie przepisów regulujących umowę rachunku bankowego (w szczególności KC oraz PB) – będzie to tzw. „reżim umowy rachunku bankowego” lub „reżim ogólny”, 2) następnie dokonania modyfikacji wyinterpretowanych w ten sposób norm sięgając do przepisów szczególnych, które wynikają z objęcia umowy rachunku bankowego regulacją usług płatniczych – będzie to tzw. „reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU” lub „reżim umowy ramowej”, 3) następnie zaś dokonania dalszej modyfikacji wyinterpretowanych norm sięgając do nawet bardziej szczególnych przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (dział III rozdział 7 UsłPIU) – będzie to tzw. „reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego” lub „reżim umowy podstawowego rachunku płatniczego” /s. 110/. W cywilistycznym ujęciu analiza taka wymaga rozpoczęcia od wykładni oświadczeń woli i umowy na gruncie art. 65 par. 1 i 2 KC z uwzględnieniem obiektywizacji następstw czynności prawnej na podstawie art. 56 KC. Dopiero w tym miejscu sięgamy po mechanizmy wykładni przepisów prawa (I stopnia: literalne, systemowe i funkcjonalne) z uwzględnieniem reguł II stopnia, w tym reguł kolizyjnych i wrażeńiowych, do których w istocie odwołuje się Doktorant, a które to reguły sterują m.in. wykładniczymi mechanizmami w zakresie konkurujących przepisów. W efekcie stosowania wszelkich reguł wykładni oświadczeń woli (metoda kombinowana) oraz wykładni przepisów (językowe, systemowe, funkcjonalne oraz reguły II stopnia) uzyskujemy właściwą normę, podlegającą zastosowaniu w odniesieniu do danej umowy.

Analizując w rozdziale IV problematykę dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, Doktorant rozpoczyna od zasad: wolności gospodarczej, autonomii woli stron i swobody kontraktowania /s. 112/. Doktorant zwraca uwagę, że w zakresie podstawowego rachunku płatniczego należy uwzględnić ochronny aspekt przepisów UsłPIU. Przykładowo, w przepisie art. 8 UsłPIU, ustawodawca wprost przewidział, że postanowienia umów o usługi płatnicze nie mogą być dla użytkowników mniej korzystne niż przepisy ustawy, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 8 ust. 1 UsłPIU). Naruszenie tego obowiązku – w ocenie Doktoranta – pociąga za sobą nieważność wadliwych postanowień umownych. Chodzi tutaj o sankcję nieważności bezwzględnej w rozumieniu art. 58 § 1 w zw. z § 3 KC, przy czym sankcją nieważności będą dotknięte jedynie wadliwe postanowienia umowy, a nie cała umowa, zaś w miejsce tych postanowień wejdą odpowiednie przepisy ustawy o usługach płatniczych (art. 8 ust. 2 UsłPIU) /s. 119/. W ocenie Doktoranta, przepisy tej ustawy mają charakter semiimperatywny /s. 120/. Spostrzeżenia powyższe są trafne. Dodatkowo, swoboda kontraktowania – w stosunku rachunku bankowego objętego reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego – ograniczona została prawem dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, którym posłużono się na gruncie dyrektywy PAD oraz także dostępem do podstawowego rachunku płatniczego, którym posłużono się z kolei na gruncie UsłPIU. Wśród ograniczeń swobody kontraktowania związanych z dostępem do podstawowego rachunku płatniczego na pierwszy plan wysuwa się obowiązek świadczenia usługi rachunku podstawowego. Przymus kontraktowania wynika z przepisów o dostępie do

podstawowego rachunku płatniczego, wyinterpretowany został ze szczegółowych przepisów działu III rozdziału 7 UsłPIU. Ustawa o usługach płatniczych wprowadza zamknięty katalog przesłanek, które nakazują odmowę zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego (obligatoryjne przesłanki odmowy) oraz przesłanek uprawniających dostawcę usług płatniczych do odmowy zawarcia takiej umowy (fakultatywne przesłanki odmowy). W pozostałym zakresie zawarcie umowy objęte jest obowiązkiem dostawcy /s. 137/; obowiązek ten w ocenie Doktoranta ma charakter publicznoprawny /s. 140/, ale i prywatnoprawny w postaci roszczenia o złożenie oświadczenia woli wchodzącego w skład dochodzonej umowy /s. 141 i n./. Natomiast Doktorant niesłusznie obawia się zakwalifikowania tego roszczenia jako elementu wierzytelności i porzuca teoretyczne rozważania zbyt pochopnie odwołując się do „aspektu praktycznego” /s. 143, 144/. Wydaje się, że ten wątek mógłby zostać rozstrzygnięty bez obaw o terminologiczną spójność. Doktorant słusznie wskazuje, że przymusowe dochodzenie zawarcia umowy przed sądem będzie możliwe nie tylko wtedy, gdy treść tej umowy będzie wprost wynikać z przepisów prawa, lecz także, gdy będzie możliwa do ustalenia (przynajmniej w zakresie świadczeń stron) przy wykorzystaniu innych okoliczności prawnie relewantnych, co zresztą uznaje za regułę w przypadku umowy podstawowego rachunku płatniczego /s. 152/. Charakter prawny powództwa o wydanie orzeczenia zastępującego oświadczenie woli Doktorant umieszcza w ramach powództwa o świadczenie /s. 153/. Ta kwestia wymagałaby chyba jednak szerszej analizy.

Doktorant omawia również inne obowiązki związane z dostępem do podstawowego rachunku płatniczego. Są to: obowiązek udostępnienia wniosków (wzoru wniosku) o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego oraz obowiązek informowania o podstawowych rachunkach płatniczych dostępnych w ofercie dostawcy /s. 154-158/.

W kolejnym rozdziale Doktorant omawia problematykę związaną ze stronami umowy podstawowego rachunku płatniczego. Omawiając przepisy znajdujące zastosowanie do tej umowy, Autor kolejny raz odwołuje się do „trzech reżimów prawnych”, mając na myśli przepisy KC i PB, które regulują umowę rachunku bankowego (tzw. „reżim umowy rachunku bankowego” lub „reżim ogólny”), przepisy, które wynikają z objęcia umowy rachunku bankowego regulacją ustawy o usługach płatniczych (tzw. „reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją UsłPIU” lub „reżim umowy ramowej”) oraz przepisy działu III rozdziału 7 UsłPIU, które określają zasady dostępu do podstawowego rachunku płatniczego (tzw. „reżim umowy rachunku bankowego objętej regulacją przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego” lub „reżim umowy podstawowego rachunku płatniczego”) /s. 166/. Stwierdzenie to jest nieprecyzyjne i w istocie błędne. Proces wykładni norm z różnych przepisów jest bowiem całkowicie naturalny, a w dobie „nadregulacji” prawa prywatnego i wpływającego na nie publicznego, jest nadto coraz bardziej typowy i charakterystyczny, zwłaszcza dla umów jednostronnie podmiotowo kwalifikowanych z udziałem konsumentów. Nie chodzi tu więc o odrębne reżimy prawne wielokrotnie modyfikujące normy prawne, lecz o typowy proces wykładniczy.

Rozdział VI poświęcony jest zagadnieniom zawarcia, zmiany i zakończenia umowy podstawowego rachunku płatniczego. Doktorant przyjmuje, że umowa podstawowego

rachunku płatniczego jest umową ramową w rozumieniu art. 2 pkt 31 UsłPIU. W konsekwencji należy do niej stosować zarówno wszystkie przedkontraktowe obowiązki informacyjne, które wynikają z przepisów działu II rozdziału 3 UsłPIU (w szczególności obowiązki wynikające z art. 27 UsłPIU), jak również wszystkie te obowiązki informacyjne, które mają co prawda zastosowanie do umowy ramowej, lecz znalazły się poza wskazanym rozdziałem. Przed zawarciem umowy podstawowego rachunku płatniczego konsument powinien więc otrzymać tzw. dokument dotyczący opłat (art. 20a i art. 20b UsłPIU) – mimo że obowiązek przekazania takiego dokumentu nie wynika z przepisów działu II rozdział 3 UsłPIU /s. 182, 183/.

Doktorant wskazuje, że zgodnie z art. 52 ust. 1 PB umowa rachunku bankowego zawierana jest na piśmie, co oznacza, że zwykła forma pisemna zastrzeżona jest w tym przypadku pod rygorem *ad probationem* oraz że umowa rachunku bankowego może być również zawarta w postaci elektronicznej. Doktorant zwraca uwagę, że zgodnie z art. 52 ust. 4 PB, w stosunku do umowy rachunku bankowego, który pełni funkcję rachunku płatniczego w rozumieniu art. 2 pkt 25 UsłPIU, przepisy PB określające formę oraz elementy umowy rachunku bankowego nie znajdują bowiem zastosowania /s. 188, 189/ oraz że przepisy ustawy o usługach płatniczych niemalże w ogóle nie odnoszą się do treści umowy ramowej /s. 190/. W konsekwencji Doktorant uznaje, że ustawa o usługach płatniczych nie przewiduje żadnych szczególnych wymogów co do formy zawarcia umowy rachunku bankowego normowanej przepisami (Doktorant dość konsekwentnie operuje tu pojęciem „reżim”) o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego (tzw. umowa podstawowego rachunku płatniczego), co oznacza, że umowa podstawowego rachunku płatniczego może być zawarta w dowolnej formie.

Doktorant zwraca uwagę, że przepisy o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego wprowadzają kilka szczególnych zasad związanych z procesem zawierania umowy podstawowego rachunku płatniczego, takich jak: uprawnienie dostawcy usług płatniczych do zweryfikowania, czy konsument posiada już rachunek płatniczy o funkcjonalnościach rachunku podstawowego, szczególne zasady wnioskowania o zawarcie umowy podstawowego rachunku płatniczego, zakaz uzależniania otwarcia podstawowego rachunku płatniczego od zawarcia przez konsumenta innej umowy, zamknięty katalog przesłanek uzasadniających odmowę zawarcia umowy podstawowego rachunku płatniczego, dodatkowe obowiązki informacyjne. Powyższe regulacje – w ocenie doktoranta – stanowią ograniczenia swobody kontraktowania /s. 195/ i omówione są w dalszej części dysertacji /s. 196-213/. Doktorant wskazuje też, że strony umowy rachunku bankowego mogą co do zasady i w każdym czasie dokonać zmiany zawartej umowy w wyniku złożenia zgodnych oświadczeń woli (w drodze umowy zmieniającej), w tym umowy podstawowego rachunku płatniczego /s. 213 i n./ oraz omawia problematykę zakończenia umowy /s. 218 i n./. Autor wskazuje, że umowa rachunku bankowego może zostać zakończona w wyniku rozwiązania umowy na podstawie zgodnego oświadczenia woli stron, ziszczenia się okoliczności określonych przez strony w treści umowy, ziszczenia się okoliczności, z którymi przepisy szczególne wiążą zakończenie stosunku rachunku bankowego oraz wypowiedzenia umowy przez jedną ze stron /s. 218 i n./. Doktorant aprobowo odnosi się do dopuszczalności

zastrzeżenia umownego prawa odstąpienia; omawia też szczegółowe zagadnienia wynikające z przepisów ustawy o usługach płatniczych, modyfikujące ogólne zasady zakończenia stosunku prawnego wynikającego z tej umowy. W dysertacji poświęcono też nieco uwagi analizie szczególnych zasad zakończenia umowy rachunku bankowego objętej reżimem przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego, tj.: zamkniętemu katalogowi przesłanek uzasadniających wypowiedzenie umowy przez dostawcę usług płatniczych, szczególnym okresem wypowiedzenia umowy przez dostawcę usług płatniczych, wymogom formalnym wypowiedzenia umowy przez dostawcę oraz obowiązkom związanym ze zwrotem lub zabezpieczeniem środków pieniężnych zgromadzonych na podstawowym rachunku płatniczym, a także szczegółowo omawia problematykę przesłanek wypowiedzenia umowy przez dostawcę i konsumenta /s. 224-235/.

Omawiając przedmiotowy zakres umowy podstawowego rachunku płatniczego Doktorant wskazuje, że tzw. umowa podstawowego rachunku płatniczego stanowi jedynie funkcjonalną modyfikację umowy rachunku bankowego, do której dochodzi w wyniku objęcia tej umowy przepisami o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego. Doktorant akcentuje, że przedmiotowy zakres umowy rachunku bankowego – w ogólnym ujęciu – sprowadza się do dwóch kluczowych zobowiązań banku względem posiadacza rachunku. Należą do nich „przechowywanie” (w znaczeniu przenośnym) środków pieniężnych posiadacza rachunku oraz, jeżeli umowa tak stanowi, przeprowadzanie na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych /s. 241, 242/. Jeśli natomiast chodzi o umowę podstawowego rachunku płatniczego, to jest ona w istocie umową rachunku bankowego w rozumieniu art. 725 i n. KC, z tą różnicą, że podlega ona szczególnemu reżimowi przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego. Oznacza to, w ocenie Doktoranta, że nie ma podstaw do wyodrębnienia odmiennych, szczególnych świadczeń banku, innych niż te, które wynikają z umowy rachunku bankowego. Te dwa obowiązki Doktorant charakteryzuje dość szczegółowo /s. 246-255/. Doktorant opisuje też problematykę odpłatności umowy podstawowego rachunku płatniczego wskazując, że choć ustawodawca nie przesądził o odpłatnym bądź nieodpłatnym charakterze umowy rachunku bankowego w ogólności, to jednak umowa podstawowego rachunku płatniczego jest w państwach europejskich nieodpłatna lub odpłatna w minimalnym zakresie. Jej istotą jest wszakże zapobieganie zjawisku wykluczenia bankowego. Z jednej strony ustawa o usługach płatniczych wprowadza zasadę nieodpłatności podstawowego rachunku płatniczego w zakresie krajowych transakcji płatniczych, choć nie bez wyjątków, z drugiej strony zasada nieodpłatności podstawowego rachunku płatniczego nie obowiązuje w zakresie realizacji transgranicznych transakcji płatniczych. Ustawa o usługach płatniczych wprost zakazuje także pobierania opłat za świadczenie usług związanych z prowadzeniem podstawowego rachunku płatniczego, innych niż opłaty za wykonanie transgranicznych transakcji płatniczych i krajowych transakcji płatniczych. Natomiast dozwolone jest pobieranie opłat za świadczenie usług, które nie są związane z prowadzeniem podstawowego rachunku płatniczego oraz opłat, które nie są pobierane w związku ze świadczonymi usługami. Ostatecznie Doktorant uznaje, że umowa rachunku bankowego objęta przepisami o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego ma charakter mieszany – częściowo odpłatny i częściowo nieodpłatny, w zależności od kategorii usług, które realizowane są w wykonaniu tej umowy /s. 262/.

W ramach wniosków Doktorant wskazuje, że analiza przepisów o dostępie do podstawowego rachunku płatniczego skłania do negatywnej oceny rozwiązań, które zostały przyjęte przez polskiego ustawodawcę wskutek implementacji dyrektywy PAD do krajowego porządku prawnego. Brak zrozumienia zarówno celu dyrektywy PAD jak i funkcji, jaką pełnić ma w społeczeństwie i na rynku usług płatniczych dostęp do podstawowego rachunku płatniczego, widoczny jest – w ocenie Doktoranta - niemal we wszystkich aspektach omawianej regulacji. Doktorant formułuje interesujące postulaty *de lege ferenda* wnioskując o gruntowne przemodelowanie przepisów ustawy o usługach płatniczych w zakresie określającym zasady dostępu do podstawowego rachunku płatniczego. Najważniejsze spośród postulowanych zmian to poszerzenie dostępu do podstawowego rachunku płatniczego – wszystkim konsumentom, którzy legalnie przebywają na terytorium UE, katalog podstawowych funkcjonalności powinien być katalogiem minimalnym, a nie katalogiem zamkniętym oraz że z katalogu podstawowych funkcjonalności podstawowego rachunku płatniczego należy wyłączyć możliwość realizacji transakcji płatniczych wykonywanych przy użyciu karty płatniczej, powodujących przekroczenie środków zgromadzonych na rachunku. Te wnioski, choć będące w swej istocie raczej postulatami ze sfery polityki prawa, aniżeli wynikiem realizowanego celu badawczego, bardzo wzbogacają, uatrakcyjnijają pracę i nadają jej w pełni autorski charakter.

V. KONKLUZJE

Nie ulega wątpliwości, że recenzowana rozprawa doktorska Pana mgr Mateusza Blochera pt. „Podstawowy rachunek płatniczy i umowa podstawowego rachunku płatniczego” stanowi udaną autorską propozycję rozwiązania doniosłego praktycznie i trudnego problemu naukowego, wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Autora w zakresie nauk prawnych i świadczy o umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Zaprezentowane wyżej uwagi polemiczne, nie wpływają na ogólnie pozytywną ocenę. Rozprawa jest bowiem pozycją stojącą na wysokim poziomie, w pełni wystarczającym w przewodzie doktorskim.

Pan mgr Mateusz Blocher wykazał się bardzo dobrą znajomością analizowanych instytucji prawnych oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Jestem głęboko przekonany, że przedłożona dysertacja spełnia warunki do uzyskania stopnia doktora przewidziane ustawą z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017, poz. 1789 ze zm.) w zw. z art. 179 ust. 1 ustawy z 3 lipca 2018r. - Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018, poz. 1669 ze zm.) i wnoszę o przeprowadzenie dalszych kroków w postępowaniu zmierzającym do nadania stopnia naukowego doktora.

Prof. dr hab. Maciej Gutowski

Katedra Prawa Cywilnego, Handlowego i Ubezpieczeniowego
UAM w Poznaniu